

УДК 338.48

Зеленко О.О.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки і туризму
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля***Зеленко О.В.***науковий співробітник відділу науково-технічної інформації
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля***Алієва Л.А.***магістр за спеціальністю «Туризм»
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В СХІДНИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена виявленню особливостей та перспектив розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Луганській та Донецькій областях порівняно з ситуацією в Україні загалом. На основі якісного та кількісного аналізу визначено актуальні проблеми та надано комплексні рекомендації щодо їх вирішення з метою регенерації внутрішніх туристичних потоків та відновлення конкурентоспроможності лікувально-оздоровчих закладів східних областей на національному ринку туристичних послуг.

Ключові слова: лікувально-оздоровчий туризм, санаторно-курортний комплекс, регіон, проблеми та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму, пріоритети, конкурентоспроможність.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена выявлению особенностей и перспектив развития лечебно-оздоровительного туризма в Луганской и Донецкой областях по сравнению с ситуацией по Украине в целом. На основе качественного и количественного анализа определены актуальные проблемы и даны комплексные рекомендации по их решению с целью регенерации внутренних туристических потоков и восстановления конкурентоспособности лечебно-оздоровительных учреждений восточных областей на национальном рынке туристических услуг.

Ключевые слова: лечебно-оздоровительный туризм, санаторно-курортный комплекс, регион, проблемы и перспективы развития лечебно-оздоровительного туризма, приоритеты, конкурентоспособность.

ANNOTATION

The article is devoted to reveal features and prospects of health-improving tourism development in Luhansk and Donetsk regions in comparison with the situation in Ukraine as a whole. In this study, on the basis of qualitative and quantitative analysis, actual problems were identified and integrated recommendations for their solution were provided for the purpose of internal tourist flows regeneration and restoration of the competitiveness for medical and recreational facilities in the eastern regions on the national market of tourist services.

Key words: health-improvement tourism, sanatorium and resort complex, region, development problems and prospects of health-improving tourism, priorities, competitiveness.

Постановка проблеми. Сучасна людина – споживач комплексу обраних нею послуг. Сфера туризму не є винятком. Більшість людей у сучасному світі хочуть подорожувати з користю для здоров'я. Масова популяризація здорового способу життя серед населення у всьому світі, й Україна не стала винятком, приводить до того, що все

більше людей обирають лікувально-оздоровчий туризм. Тому цей вид відпочинку має величезний потенціал у сучасних реаліях. Посилаючись на прогноз Всесвітньої організації охорони здоров'я, відзначено, що туризм у поєднанні з оздоровленням стає однією з ключових галузей у світі. А в умовах погіршення екологічної та напруженої соціально-економічної ситуації в Україні зростає актуальність організації умов ефективного оздоровлення та відпочинку [1].

З упевненістю можна сказати, що наша держава багата на природні ресурси, які можна використати для збереження і покращання здоров'я населення: сприятливий клімат лісів, лісостепу і степу, гірських і приморських місцевостей, унікальний мікроклімат соляних шахт, багатий спектр природних мінеральних вод, лікувальні грязі тощо. Тож Україна має високий потенціал для розвитку лікувально-оздоровчого туризму, що збільшує шанси створити вагомі передумови для його перетворення на дієвий чинник соціально-економічного розвитку відповідних регіонів, які реалізують цей напрям у межах власної економічної діяльності. Але матеріальна база цієї сфери, яка завжди була гордістю України, катастрофічно зменшується, багато об'єктів лікувально-оздоровчої сфери перебувають у занедбаному або в аварійному стані. Така ситуація супроводжується зниженням якості надання послуг та ефективності від економічної діяльності.

Східні регіони України, які також збагачені природними ресурсами, суттєво відрізняються станом розвитку лікувально-оздоровчого туризму від усієї іншої частини держави. Тут є ціла низка проблем, які можна виділити у цій сфері, зокрема: зменшення матеріально-технічної бази; нераціональне використання природних лікувальних ресурсів; відсутність дієвих економічних механізмів функціонування за низького рівня обслуговування; відсутність внутрішніх і зовнішніх інвестицій та ін.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значна увага ресурсному складнику лікуваль-

но-оздоровчої сфери приділяється в публікаціях таких науковців, як О. Бейдик, В. Квартальнов, О. Любіцева, В. Новикова, В. Жученко, Т. Сокол, В. Стафійчук, Н. Фоменко, Н. Чорненко, І. Богатюк, М. Мальська, М. Рутинський, В. Кифяк, І. Асташкіна, І. Волкова, О. Колесник, К. Діденко, С. Ярьоменко, А. Столяренко, О. Баєва та ін. Серед основних напрямів досліджень зазначених науковців можна виділити:

- особливості природних ресурсів в Україні, які можуть бути використані у сфері лікувального туризму;
- аналіз напрямів та перспектив розвитку лікувально-оздоровчого туризму у регіонах України;
- аналіз лікувально-оздоровчих послуг в українських санаторіях, курортах, пансіонатах;
- методологію організації лікувально-оздоровчого туризму в Україні;
- механізми управління санаторно-курортними комплексами в Україні.

Аналізуючи публікації вищезгаданих авторів, необхідно зазначити, що в жодній не розкрито тенденції розвитку лікувально-оздоровчого туризму на територіях Луганської та Донецької областей, більшість дослідників здійснюють огляд ситуації загалом в Україні, або окремо розглядаються області, які зараз є лікувально-оздоровчими центрами.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану та перспектив розвитку лікувально-оздоровчого туризму в східних регіонах порівняно з іншими областями України.

Виклад основного матеріалу. В умовах стрімкого розвитку світового туризму відбувається не тільки суттєве зростання туристичних потоків, а й помітне розширення кількості туристських напрямів, видів туризму, профілів туристів, що відображає триваючу сегментацію туристичного ринку. Одні дестинації стають багатопрофільними, інші переорієнтовують свій продукт на нові цільові ринки, треті відроджують втрачені бренди. Ці процеси повною мірою охоплюють і лікувально-оздоровчу сферу.

У сучасному глобальному туристичному просторі лікувально-оздоровчі дестинації відрізняються величезною різноманітністю і специфікою свого історичного розвитку, спеціалізацією за видами і формами, типами і технологіями

обслуговування, цільовими ринками, масштабами охоплення цільових аудиторій, тенденціями розвитку.

Лікувально-оздоровчий туризм – це одночасно і традиційна, історично сформована практика, яка визначає мету подорожі, і сучасна індустрія світових масштабів. Вона володіє широкими можливостями і різноманітними послугами, принесеними новими технологіями в результаті медичного прогресу [2].

Для якісної оцінки стану лікувально-оздоровчого туризму в Україні та в її східних регіонах слід зробити порівняльну характеристику наявних ресурсів та підходів щодо їх використання на тлі деяких країн Європи (табл. 1).

За кількісними показниками лікувально-оздоровчого туризму Україна не поступається країнам Європи, а в деяких показниках навіть випереджає. Але за кількістю відпочиваючих туристів та за рівнем отриманих доходів від функціонування курортів та лікувально-оздоровчих підприємств наша країна значно відстає від, наприклад, сусідньої Польщі, яка має в чотири рази меншу кількість таких закладів, але рівень доходу від цієї сфери втричі більший. Постає питання, чому така суттєва різниця.

Лікувально-оздоровчий туризм у країнах Європи регулюється на державному рівні законами, нормативно-правовими актами та розпорядженнями міністерств спорту та туризму, міністерств закордонних справ, транспорту та регіонального розвитку, а також національних фондів охорони здоров'я. А для моніторингу та контролю за діяльністю лікувально-оздоровчих закладів в європейських країнах функціонує низка спеціальних асоціацій.

Санаторно-курортна діяльність у нашій державі регулюється Законом України «Про курорти», чинною нормативно-правовою базою, яка регламентує її функціонування, раціональне й економне використання природних лікувальних ресурсів та їх охорону, декларуючи доступність лікування для громадян усіх вікових груп, інвалідів, ветеранів війни та праці й ін. Але моніторинг природних лікувальних ресурсів і природних територій курортів в Україні практично не ведеться, на відміну від розглянутих країн, окрім тих курортів, на яких знаходяться підприємства ПрАТ «Укрпрофоз-

Таблиця 1

Показники лікувально-оздоровчої діяльності країн Європи та України

Показник	Чехія	Польща	Угорщина	Україна
Кіль-ть лікувально-оздоровчих курортів, од.	33	43	22	58
Кіль-ть лікувально-оздоровчих підприємств, од.	250	88	35	404
Кіль-ть туристів, відпочиваючих з лікувально-оздоровчою метою, осіб	732 276	731 453	663 000	651 943
Доходи від лікувально-оздоровчої діяльності, у.о.	3 526 463	28 127 989	1 614 440	9 507 504

Джерело: сформовано автором за матеріалами [3; 4; 5; 6]

Таблиця 3

Санаторно-курортні та оздоровчі заклади України, Луганської та Донецької областей

Роки	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки і пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку	
	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них місць, тис.	всього	у них місць, тис.
Україна								
	320	79	118	17	90	17	1400	157
	309	78	79	12	76	15	1399	165
	291	70	63	10	73	14	1295	146
	284	71	55	10	67	12	1235	133
Луганська обл.								
2013	11	1,0	17	1,4	–	–	26	1,3
	3	0,5	2	...1	–	–	3	0,3
	3	0,2	1	...1	–	–	–	–
	2	...1	3	0,2	–	–	1	...1
	2	...1	2	...1	–	–	–	–
Донецька обл.								
2013	15	3,3	31	2,6	47	10,1	226	25,2
	7	2,5	10	6,8	4	1,1	41	11,8
	7	2,3	9	3,7	4	2,2	71	23,0
	8	1,7	7	3,1	8	1,9	57	13,1
	10	4,1	6	3,4	3	0,7	57	6,8

¹ Без урахування частини тимчасово окупованої території у Луганській області.

Джерело: [9]

- невідповідність цінової політики та якості пропонованих послуг;
- занедбаність та низька конкурентоспроможність об'єктів розміщення;
- втрата частини транспортної інфраструктури та низька якість транспортних послуг;
- відсутність інформаційної взаємодії з іншими регіонами країни;
- відсутність реклами санаторно-курортних і оздоровчих установ на внутрішньому і міжнародному ринку туристичних послуг.

Враховуючи перелік зазначених вище негативних факторів, необхідно визначити пріоритетні напрями подальшої діяльності, аби туристична галузь українського Донбасу та зокрема лікувально-оздоровча сфера залишилися складовою частиною економіки регіону й змінили динаміку розвитку з негативної на позитивну. Основними серед таких пріоритетів мають бути:

- ідентифікація лікувально-оздоровчої сфери як одного з пріоритетів у межах регіональних стратегій розвитку Луганської та Донецької областей;
- пошук альтернативних джерел фінансування лікувально-оздоровчих закладів регіону: пошук міжнародних програм технічної допомоги для відновлення та розвитку регіональної інфраструктури, в межах яких може здійснюватися фінансування реконструкції чи побудови нових об'єктів лікувально-оздоровчої сфери;
- визначення альтернативних інноваційних напрямів розвитку в межах лікувально-оздоровчої діяльності з урахуванням наявних при-

родно-рекреаційних ресурсів: сенд-терапія, іпотерапія тощо;

- перепрофілювання лікувально-оздоровчих закладів (зокрема санаторій «Озерний» у Луганській області перепрофілювано у госпіталь для реабілітації військовослужбовців);
- відновлення та розконсервування рекреаційно-оздоровчих ресурсів (наприклад, мінеральних джерел у Марківському районі та у м. Северодонецьк Луганської області);

- розроблення інформаційної кампанії для мешканців регіону та інших областей України про можливості лікувально-оздоровчої сфери Донбасу та про безпеку відпочинку на його території.

Висновки. Порівняльна характеристика ринку лікувально-оздоровчих послуг України та країн Європи свідчить про те, що вітчизняний ринок має свої проблеми. І хоча за кількісними показниками діяльності Україна не поступається досліджуваним країнам, якість обслуговування ще далека від європейських стандартів, до яких звик вибагливий закордонний турист. У цьому контексті виникає потреба у адаптації закордонного досвіду організації лікувально-оздоровчого туризму шляхом створення єдиного органу контролю, моніторингу та підтримки курортів і підприємств цієї сфери діяльності. Саме спираючись на можливості використання досвіду країн Європи, можна піднятися на новий рівень у розвитку лікувально-оздоровчого туризму як на Донбасі, так і на території усїєї країни.

Виходячи з вищевикладеного, є доцільним нагадати про те, що східні регіони України, Луганська та Донецька області, мають сприятливі умо-

3. Official website of the Ministry of Transport, Construction and Regional Development of Slovakia. URL: <http://www.telecom.gov.sk>.
4. Official website of the Institute of Health Information and Statistics of the Czech Republic. URL: <http://www.uzis.cz>.
5. Official website of PJSC "Hungarian Tourism". URL: www.gotohungary.com
6. Official website of the Therapeutic Resorts Union in the Czech Republic. URL: <http://www.lecebne-lazne.cz>.
7. Kovalenko S.N. (2015) "Prediction of the development of sanatorium and resort activity in Ukraine". East. Series "Economic Sciences", vol 8 (140), pp. 21–25.
8. Nesterenko T.P. Principles of formation of prices for services of institutions of sanatorium and resort sphere Available at: http://vlp.com.ua/files/73_0.pdf
9. Official website of the State Statistics Service in Ukraine URL:// www.ukrstat.gov.ua
10. Resorts of Ukraine URL: <http://dorogovkaz.com/kurorty.php>
11. Karpaty Info. Ivano-Frankivsk oblast URL: <https://www.karpaty.info/ru/uk/if/>
12. Zavarika G.M. (2015) Kurortna sprava [Resort affair]. Centr uchbovoi literaturi, Kyiv, Ukraine.
13. Internet project "Sanatoriums and resorts of Ukraine URL: <http://www.sanikur.com>

Zelenko O.O.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of International Economy and Tourism
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University*

Zelenko O.V.

*Research Scholar at Department of Scientific and Technical Information,
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University*

Aliieva L.A.

*Master of Tourism,
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University*

FEATURES OF HEALTH-IMPROVING TOURISM DEVELOPMENT IN THE EASTERN REGIONS OF UKRAINE

Eastern regions of Ukraine, which are enriched with natural resources, differ significantly in the state of health-improving tourism development from all over the rest of the country. There are a number of problems that can be highlighted in this area, in particular: reduction of material and technical base; irrational use of natural therapeutic resources; absence of effective economic mechanisms of functioning at a low level of service; lack of internal and external investments, etc.

After an analysis of existing publications on this topic, it should be noted that none of the trends in the development of health and wellness tourism in the regions of Luhansk and Donetsk oblasts are revealed; most researchers carry out an overview of the situation in general for Ukraine or separately consider the regions that are now health-improving centres.

The purpose of the study is to analyse the current state and prospects of health-improving tourism development in the eastern regions in comparison with other regions of Ukraine.

Industrial specialization of the eastern regions constrains the development of tourism and recreational potential and has an anthropogenic impact on rich natural resources of recreation. Statistics show that for the last four years, there has been a decrease in the number of sanatorium and health resorts. This tendency is primarily caused by the occupation of the Autonomous Republic of Crimea and open military conflict in the territory of Luhansk and Donetsk oblasts. Regarding the number of functioning sanatorium and health resorts in Luhansk and Donetsk oblasts, as well as throughout Ukraine, there is also a negative dynamics. Despite this, all possibilities, including the available natural resources, necessary for the further development of the health-improving sphere remain in the Ukrainian Donbas.

The comparative assessment shows the existing difference in the state and characteristics of the resorts' development in the western regions and the Donetsk region. The number of resorts in Lviv region and Ivano-Frankivsk region significantly exceeds their number in the Donetsk region (despite the fact that the directions of development in the last region are more), and therefore, the number of visitors exceeds the tourist flow in the east in several times.

Accordingly, there is a need to identify the main factors that adversely affect the development of health and wellness tourism in eastern Ukraine, among them the key ones are: the presence of inadequate information about the Donbas in the conditions of the formed stereotypes; discrepancy between price policy and the quality of services offered; neglect and low competitiveness of accommodation facilities; loss of transport infrastructure and low quality of transport services; lack of information for the interaction with other regions in the country; absence of advertising of sanatorium, health and recreation facilities in the domestic and international tourist services market;

Taking into account the list of negative factors, it is necessary to determine the priority directions of the following activities: recognition of the health-improving sphere as one of the priorities within the framework of regional development strategies for Luhansk and Donetsk oblasts; search for financing alternative sources; identification of alternative innovative directions of development within the framework of medical and health activities; re-profiling of health-improving facilities; restoration of recreational and recreational resources; development of an information campaign for residents of the region and other regions of Ukraine about the possibilities of the health-improving sphere of the Donbas and about the safety of rest in its territory.

The implementation of the proposed priorities and certain measures will allow restoring the economic efficiency of the medical and healthcare activities and will enable the regeneration of tourist flows within the eastern regions and gradually attract the attention of the rest population in our country.